

ERICH FROMM'DA ORTAKYAŞAM: SADE (İZM) VE MASOCH(İZM)

Azercan KESER*

ÖZ

İnsanların bir aradalığının nedenleri, nasıl mümkün olduğu ve nasıl olması gerektiği sosyal bilimlerin temel konuları olarak karşımıza çıkar. Bazı düşünürler için bu bir aradalığı en iyi haliyle sağlamanın yolu yasalar ve sözleşmelerdir. Bazıları için bu bir aradalığın kaynağı aynı türe ait olmanın getirdiği duygudaşlık, empati ve ortak değerler olarak tanımlanır. Teist yaklaşımlarda ise (bu neden) tüm insanlığın Tanrının yaratımı olduğu görüşüyle temellendirilir. Erich Fromm'un ortakyaşam (symbiosis) olarak adlandırdığı bu bir aradalığın kaynağı insanın varoluşsal çelişkinin neden olduğu yalnızlık duygulanımıdır. Fromm için yaşama atılan insanın yalnızlık duygulanımı sonucu geliştirdiği boyun eğmenin türleri sadizm ve mazoşizm olarak karşımıza çıkar. Bu boyun eğme türlerinin birbirine ihtiyaç duyması ve bu ihtiyaca paralel birbirini geliştirerek süregelen etkileşimi ortakyaşamı mümkün kılmaktadır. İnsanın dünyaya atılmasıyla karşılaştığı güçler karşısında geliştirdiği bahsi geçen etkileşimin tarafları bilinçsizce birbirine bağımlılık geliştirmektedir. Bu bağımlılık ise Fromm'a göre kendi ideal bir aradalığını türettiği, kendi bir aradalığından önce süregelen olumsuz ortak yaşamın kaynağını oluşturmaktadır. Bu çalışmada Fromm'un -özelinde ikili ilişkilerde- ortak yaşamın kaynağı olarak konumlandığı sadizm ve mazoşizm olgularını inceleyip bir aradalığın bugüne kadar nasıl gerçekleştiğini irdeledikten sonra nasıl olması gerektiğini tartışmaya açmayı hedeflemekteyiz. Bu hedefe paralel olarak öncelikle Sade ve Masoch eserleri üzerinden inceleyeceğimiz ardından tanımlayacağımız ve nihayetinde Fromm'un bu iki olguyu olumsuzlamasından dolayı bu iki olgunun yerine sunduğu ideal bir aradalık aktarılarak günümüz ile ilişkilendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ortakyaşam(symbiosis), Sadizm, Mazoşizm, Varoluşçuluk, Psikanaliz

SYMBIOSIS IN ERICH FROMM: SADE (ISM) AND MASOCH(ISM)

ABSTRACT

The reason for the coexistence of people, how it is possible and how it should be, appear as one of the main subjects of social sciences. For some thinkers, the best way to achieve this unity is through laws and contracts. For some, the source of this togetherness is defined as the sympathy, empathy and shared values deriving from belonging to the same species. In teist approaches, on the other hand, it is based on the view that all humanity is creation of God. According to Fromm, the source of the togetherness, which he calls the common life (symbiosis), is the feeling of loneliness caused by the existential contradiction of man. According to Fromm, sadism and masochism are types of submission developed by a person tossed into life as a result of the feeling of loneliness. These two phenomena need each other and develop each other in parallel with this need and this ongoing interaction makes symbiosis possible. The parties of the mentioned interaction, which man develops against the forces he encounters when he is thrown into the world, unconsciously develops interdependence. According to Fromm, this dependency is the source of the negative symbiosis deriving its ideal togetherness and continuing before its own togetherness. In this study, we aim to discuss how it should be after examining the facts of sadism and masochism, which Fromm has positioned as the source of common life, especially in bilateral relations, and how the togetherness takes place. Parallel to this goal, we will first examine Sade and Masoch's works, then define them, and finally, due to Fromm's negation of these two phenomena, the ideal togetherness, which he offers instead of the two, will be associated with today.

Keywords: Symbiote, Sadism, Masochism, Existentialism, Psychoanalysis

*Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe. Konya / Türkiye. Email: azercankeser@hotmail.com. ORCID: 0000-0001-9296-8542

Makalenin geliş tarihi: 05.01.2023
Makalenin kabul tarihi: 20.03.2023

Submission Date: 5 January 2023
Approval Date: 20 March 2023

1. Giriş

“Ya çekiç olmalısın ya örs”
-Goethe-

Frankfurt Okulu üyelerinden psikanaliz üzerine uzmanlaşan ve varoluşçu psikanalitik bir yaklaşım geliştiren Fromm için insan, cennetten atılan, doğadan kopan ve dünyaya fırlatılan tek varlıktır. Diğer canlılar doğar doğmaz yaşamdaki yerini, görevini ve yeteneklerinin farkındalığıyla yaşama başlar. Ancak insan diğer canlılardan akıl sahibi olmasıyla, doğuştan getirdiği kodlara sahip olmayışıyla ayrılır. “Fromm, insanı bir yanıla doğaya bağlı olduğu zamanlardan kalan kalıntılarla(içgüdüler), diğer yanıla da doğadan kopuşuyla başlayan varoluşsal serüveninde şekillenen bir varlık olarak betimlemektedir.¹ Bu tanımlamaya paralel olarak insanın tüm yapıp etmelerini doğaya bağlı olduğu zamanlardan kalan kalıntılarla-içgüdülerle- doğadan koptuktan sonra şekillenen varoluşsal çelişkisi belirlemektedir. İnsanın doğayla bir olduğu zamandan kalan kalıntıların temelinde beslenme, üreme, hayatta kalma vb. olgular bulunurken varoluşsal çelişkinin temelinde ise yaşama fırlatılan insanın yalnızlık ve özgürlük ikilemi bulunmaktadır.

Varoluşsal çelişki olarak adlandırdığımız ve insanın yaşamını şekillendiren durumla aktarılmak istenen, cennetten koparılıp atılan güçsüz ve diğer canlılardan farklı oluşuyla geliştirilen yalnızlığa bulanmış insanın bu cezaya mahkum edilmesinin nedeninin itaatsizliği -özgürleşmesi- olmasıdır. Fromm’un hümaniter bireyci yaklaşımıyla önelediği biriciklik için gerekli olan temel koşul, bireyin özgürce kararlar vererek varoluşunu şekillendirebilmesi gerekliliğidir. Ancak yine Fromm, itaatsizliği nedeniyle cezalandırılan ve yalnızlık duygusu geliştiren bireyin bu yalnızlık duygusundan kurtulamazsa cıldıracağını belirtir.²

Kısaca birey cennetten, doğayla bir olduğu bütünden, diğer canlılarla uyumundan koparılıp atıldıktan sonra yalnızlığa hapsolür ve bu cezanın nedeni bireyin itaat etmeyişidir. Dolayısıyla birey, daha fazla yalnızlığa batmamak için özgürlüğünden vazgeçip itaat etmeye yönelir. Ancak bireyin, bireyliğinden söz edilebilmesi ve en iyi haline ulaşabilmesi için özgürce eylemesi, karar vermesi gerekir. Fromm’un Adem ve Havva mitinden yola çıkarak ulaştığı bu bahsi geçen varoluşsal çelişki onun felsefi psikanalitik kuramında insanın temel problemi olarak karşımıza çıkar. Fromm diğer eserlerinde bu çelişkinin neden olduğu

¹Keser, Azercan, “Erich Fromm’da Din, Toplumsallık ve Sanata Yönelimin Kaynağı Olarak “Yalnızlık”, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022, 11.

² Erich Fromm, Sevmeye *Sanatı*, 10. Baskı, (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları, 1995, 17.

kaotik yaşamın nasıl düzene, insanların kendilerini özgürce var edebileceği bir ortama dönüştürülebileceğinin olanaklarını incelemeyi ve bu amaca yönelik hem bireysel hem de toplumsal yönetim biçimleri, ilişki türleri tasarlamayı hedeflemektedir.

Bu çalışmamızda Fromm'un hedeflediği özgürlük ve özgürlüğe alan açacak olanakların sağlanamadığı, özellikle bireysel olarak yalnızlığıyla uzlaşamayan, bu yalnızlığa neden olan özgürlüğünden kaçan insanın yöneldiği iki mekanizma üzerinde yoğunlaşacağız. Bu mekanizmalar dünyaya atılan insanın ayrı ve öteki olduğunun bilincine varması, yaşamdaki güçler karşısında geliştirdiği yalnızlık duygusundan kurtulmak amacıyla bu güçlere boyun eğmesi ya da bu güçlere sahip olmayı hedeflediği mazoşizm ve sadizm olgularıdır. İki olgu da karşısında bireyin yalnızlaştığı, korktuğu, huzursuz hissettiği güçlerin yerine geçmeyi hedeflemektedir.³

Fromm için insanın diğer insanlarla, toplumla, Tanrıyla ilişkisini şekillendiren ve mümkün kılan sadizm ve mazoşizm olguları, ortakyaşam(symbiosis) olarak adlandırdığı bir aradalığın yıllarca nasıl şekillendiğinin ve mümkünlüğünün kaynağı olarak belirlenmiştir. Ancak Fromm'a göre nihayetinde bireyin yaşama, ötekiyle bir aradalığı, yalnızlığına rağmen ötekine ve yaşama dahil olması olumlansa da bu bir aradalığın nasıllığı önem teşkil etmektedir. Ortakyaşam biyoloji, botanik ya da zooloji gibi disiplinlerde alışıldık anlamıyla yaşamak için birbirine gereksinen, birlikte büyüyen ve varlığını sürdüren canlıların bir aradalığına vurgu yaparken, Fromm kavramın bu olumlu anlamlarına rağmen öznesi insan olunca bu olguya kuşkuyla yaklaşır. Bu kuşkuya neden olan şey ise doğayla uyumundan kopan, bireyliğini, aklını geliştirerek diğer canlılardan farklılaşan insanın yeni bir bir aradalık geliştirmesi gerektiği düşüncesidir.

Kısaca Fromm için kişinin karşılaştığı güç karşısında boyun eğerek onun bir parçası olmaya çalışması (mazoşizm) ya da kişinin kendisini bir başkasının mutlak efendisi haline getirme çabası (sadizm) nihayetinde kişinin yalnızlığından kaçarak başkasıyla bir aradalığı sağlamaktır. Fromm psikolojik açıdan ele aldığı ortak yaşamı; "bir bireysel benliğin bir başka benlikle (ya da kendi benliği dışında herhangi başka bir güçle) her biri kendi benliğinin bütünselliğini yitirecek ve birbirine tümüyle bağımlı hale gelecek şekilde birleşmesi" anlamında kullanmaktadır.⁴ Ancak Fromm bu bir aradalığın tehlikeli, bireyleşmeye engel teşkil eden sonuçlara ulaştırdığı iddiası nedeniyle sadizm ve

³ Erich Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 3.Baskı, (Ş. Yeğin, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2017, 163.

⁴ Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 169.

mazoşizm olgularını olumsuzlamıştır. Bunun yerine hümaniter bireyci bir aradalık oluşması gerektiğini savunan ve bu bir aradallığın yollarını arayan Fromm sadizmin ve mazoşizmin tedavi edilmesi gereken olgular olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bahsi geçen temel iddialardan yola çıkarak bu çalışmamızda Fromm'un sistemini merkeze alıp sadizm ve mazoşizm olgularına isimlerini veren Marquis de Sade ve Sacher Masoch'un eserlerinden yola çıkarak bu iki ismi çözümlmeyi hedeflemekteyiz. Sade eserlerinde işkenceye varan cinsel ve duygusal ilişkileri, tanrıya karşı yaklaşım ve söylemleri ve nihayetinde Sade(izm) olarak sadizme ismini vermesiyle Fromm'un yaklaşımının kaynağını teşkil etmeye en uygun örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı nedenlerle Masoch eserleriyle, ismini verdiği Masoch (izm) -mazoşizm- olgusunun irdelenmesi adına en uygun örnektir. Bu bilgilere paralel olarak öncelikle Fromm'a ve Fromm'un ortakyaşam görüşüne, sonrasında Masoch ve Sade'in eserlerinin incelenmesine ve nihayetinde Fromm'un bu iki isim üzerinden eleştirileri ve çözüm yollarına değinebiliriz.

2. Erich Fromm ve Fromm'cu Ortakyaşam

Fromm, 23 Mart 1900'de Frankfurt am Main'da Yahudi bir şarap tüccarı ailenin çocuklarından biri olarak dünyaya gelmiştir. Hem psikolog hem sosyolog hem de düşünür olarak anılan Fromm tüm bu betimlemeler için gerekli eğitimleri almasının yanı sıra hukuk alanında da eğitim almıştır. Tüm bu eğitim süreci içinde birçok bilimsel faaliyette ve toplulukta rol almasına rağmen genellikle onu "Frankfurt Okulu" ekolü içinde ele almaktayız. Frankfurt okulu, Almanya'da 1923 yılında kurulan ve sosyoloji, siyaset bilimi, psikanaliz, tarih, sanat, felsefe, müzikoloji gibi farklı disiplinlerden insanları bir araya getiren Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nün bir düşünce akımı olarak karşımıza çıkar. Fromm bu interdisipliner yapıdaki ekolün psikanaliz üzerinde uzmanlaşan tek üyesidir.

Fromm'un psikanalitik yaklaşımında yoğun bir Freud etkisi söz konusudur, ancak sonrasında Freud'un rasyonalizmini ve özelinde insanla toplum arasındaki etkileşime dair görüşlerini eleştirerek kendi varoluşçu psikanalitik kuramını oluşturur. Çalışmamız adına önem teşkil eden, Fromm'un Freud'dan farklılık gösterdiği bir diğer unsur ölümseverlik ve yaşamseverlik üzerine yaklaşımıdır.⁵ Fakat Freud'un çizgisinden ayrılması Frankfurt Ekolünün

⁵ Fromm, Freud'un aksine ölümseverliğin insanın değişmez, temel güdüsü olmadığı yaşamseverliğini geliştiremeyen bireyin ölümsever bir yapıya büründüğünü belirtir.

diğer üyeleri olan Horkheimer, Adorno, Loewenthal, ve Marcuse tarafından reddedilmiştir. Frankfurt üyelerinin Nazi olayları ile farklı ülkelere dağılması ve Fromm'un Freud'un düşüncesinden ayrılması gibi durumlar nedeniyle Fromm bu ekolden ayrılarak bireysel olarak çalışmalarına devam etmiştir.

Fromm bireyi ve bireyin yapıp etmelerini psikanaliz ile açıklarken toplumsal yapıyı ve ideal toplumun kaynağını Marx'ın siyaset felsefesiyle temellendirmeyi amaçlamıştır. Tıpkı Fromm gibi tüm Frankfurt Okulu üyelerinin topluma dair görüşlerinde etkili olan Marxist yaklaşım onların Neo- Marxistler olarak da anılmalarına neden olmuştur. Fromm için Freud ve Marx'ın düşüncesindeki en önemli ve ortak olan yönler, bir eleştirel tutuma sahip olmaları, insana dair olan her konuya yabancılaşmaması gerektiği vurgusu ve hakikate ulaşmakta engel olacak yanılsamaların farkına varmamızı sağlayarak bireyin özgürleşmesi önündeki engelleri gözler önüne sermeleridir.⁶ Freud ve Marx'ın düşüncesinde kişinin özgürleşip, bireyselleşebilmesinin önünde engel olan unsurlar nihayetinde benliğin dışında kalan güçler karşısında geliştirilen korkular ve kaygılardır. Freud bu korku ve kaygıların neden olduğu psikolojik rahatsızlıkların temelinde; kişinin arzularının toplumla, ötekiyle uyum sağlamaması, çatışması sonucu bastırılmasıyla gelişen duygu durum bozuklukları olduğunu temele almaktadır.⁷ Marx ise emeğine, üretimine, kendisine ve sonuç olarak doğasına yabancılaşan insanın sorunlarını ve çözüm yollarını yine toplumsal yapıyla ilişkilendirerek kendi ideal yönetimini ve toplumsal yapısını tasarlamıştır.⁸ Nihayetinde iki ismin de düşüncelerinde hiyerarşik bir güç tasavvuru, birey ve toplum ikiliği ve bunun sonucu ortaya çıkan sorunlar dile getirilmektedir. Dolayısıyla Fromm'un bu iki ismin yeniden yorumlanması ve eksik gördüğü yönlerinin yenilenmesiyle oluşturduğu yaklaşımının merkezinde de bu hiyerarşik güç ilişkilerinin neden olduğu problemler ön plana çıkmaktadır. Böylece Fromm bireyi, toplumu ve birey ve toplumun tüm yapıp etmelerini güce karşı konumlanışları üzerinden analiz etmektedir.

Fromm'un varoluşçu yaklaşımına Adem ve Havva anlatısından yola çıkarak başladığını belirttik. Bilindiği üzere bu anlatıda cennette huzur içinde yaşayan Adem ve Havva Tanrının tüm bahşettiği

Böylece Freud'un insanın doğasına dair olumsuz bakışını temsil eden ölümseverlik güdüsünün karşısına yaşamseverliği koyar ve insanın tüm yaşamını bu iki temel güdünün savaştığı bir savaş alanı olarak betimler.

⁶ Erich Fromm, *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, 12. Baskı, (N. Arat, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2019, 21-25.

⁷ Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, 4. Baskı, (Ali Babaoğlu, çev.) İstanbul: Metis Yayınları, 2019, 25.

⁸ Erich Fromm, *Marx'ın İnsan Anlayışı*, 5. Baskı, (Kaan H. Ökten, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2022, 73-74.

güzelliğe karşılık sadece tek bir yasakla sınırlandırılmıştır. Bu yasak ise tüm insanlık tarihinin başlangıcına neden olan meşhur meyvedir. Adem ve Havva bu yasağı meyveden aldıkları ısırıkla birlikte çiğneyerek cennetten atılan insanlığın ilk itaatsizliğini, ilk günahını gerçekleştirmiştir. Semavi dinlerde meyveyi kimin ısırdığı, kimin bu yasağı çiğnemeye neden olduğu gibi konularda farklılık gösterse de karşılaştığımız bu anlatı, semavi dinlerde ve özelinde Hristiyanlıkta insanlığın ilk günahı olarak adlandırılır. Fromm için ise bu anlatı ilk özgürlük hareketi ya da insanlık tarihinden söz edebilmemizi sağlayan ilk bağımsızlık hareketi anlamına gelmektedir.⁹

Cennetten kovulan, atılan insan dünyaya gelmekle dış dünyanın güçleri, yaşamın bilinmezliği ve tek bilinen şey olarak ölüme karşı ne yapacağını bilemeyen bir "hilkat garibesine" dönüşür. Tüm bu güçler karşısında doğadan kopukluğuyla, farklılıklarıyla, güçsüzlüğüyle "yalnız" kalan insan için doğrudan akla gelen kurtuluş, bu yalnızlığa neden olan itaatsizliğinden vazgeçerek tekrardan cennete, kaygısız, huzurlu olduğu bahçeye dönmek olacaktır.¹⁰ Ancak Fromm'a göre;

"İnsan varlığının temelinde yatan gerçek, onun hayvanlar evreninden, içgüdüsel uyumlardan kurtulması- kopması da doğayı aşmasıdır; doğanın bir parçasıdır insan, ama kopmuştur, dönemez artık ona; cennetten kovulmuştur bir kez- doğayla insanın bir olduğu ilk durumdan çıkmıştır. İnsanoğlu geri dönmeye çalışırsa alev saçan kılıçlarıyla melekler keser yolunu."¹¹

Böylece geri dönemeyen insanın varoluşsal serüveni başlamıştır. Kişi tüm bu güçler, bilinmezlikler ve tek bilinen şey olan ölüme rağmen yalnızlığıyla yaşamak zorundadır. İşte bahsi geçen varoluşun çelişkisi insanın yalnızlığına, güçsüzlüğüne ve kaygılanmasına neden olan özgürlüğe karşı "ambivalansa" neden olan bu travmadır.¹² Birey bu travmadan yalnızlığa rağmen özgürce eyleyip bireyleşerek, aklını geliştirerek, bir daha dönemeyeceği yitlik cennetin yerine yeni, insanca bir uyumla birlikte yaratacağı yeni "cennet" ile huzura erebilir. Fromm nihayetinde tüm eserlerinde ve kuramında bu yeni

⁹ Keser, "Erich Fromm'da Din, Toplumsallık ve Sanata Yönelimin Kaynağı olarak "Yalnızlık", 17.

¹⁰ Erich Fromm, *İtaatsizlik Üzerine*, 4. Baskı, (Nurdan Soysal, Çev.) İstanbul Say Yayınları, 2017, 9.

¹¹ Fromm, *Sevme Sanatı*, 16.

¹² Ambivalans bir kişiye, olguya ya da nesneye hem sevgi hem de nefret gibi zıt duyguların aynı anda geliştirilmesini ifade eden psikoloji kavramıdır.

uyumun gerçekleşmesine engel teşkil eden durumları analiz ederek bu yeni uyumun olanaklarını aramıştır.

Bir anlatıdan yola çıkarak bu denli ciddi iddialara ulaşmak sağlıklı bir zemin oluşturmadığı nedeniyle eleştirilebilir. Ancak Fromm için; “tıpkı rüyalar gibi mitler de zaman ve mekan içerisinde gelişen bir tarihçeye sahiptir. Uzun yıllar boyunca, sembolik bir dil kullanılarak, insanlığın dini ve felsefi görüşleri ile ruhun geçirdiği tecrübeleri bizlere aktarmışlardır.¹³” Bununla birlikte Fromm bu anlatının unsurlarını benzetme yoluyla psikanalizin alanına çekerek cenneti anne karnına ve anneye “ilk bağlar” olarak adlandırdığı duruma özdeş kılıp kişinin karşılaştığı ilk güç nesnesi ve cenneti ifade eden anneden kopmasına neden olan güç figürü olarak babayla tanışmayı -anneye ilk bağların sorunsuz geliştiği varsayılarak- ilk nevroz, ilk travma olarak belirtir.¹⁴ Cennet; “Çocukluk döneminde anne ile kendini bir sayan, anneye birlikte tek bir varlık olarak yaşamın sürdürüldüğü süreci temsil etmektedir. Fromm’a göre birey, kendisini dış dünyadan koparan simgesel göbek bağından ne ölçüde kurtulmuşsa, o ölçüde özgürdür ya da kurtulmadığı ölçüde özgürlükten yoksundur. Bu bağlar bireyselliğin yokluğunun göstergesidir ancak aynı zamanda insana güven ve ait olma hissiyatı verir.¹⁵ İlk bağlar insanın dış dünya ile etkileşim haline girip birey olarak bahsi geçen dış dünyada var olabilmesine hazırlık için faydalıdır. Ancak bir yerden sonra bireyleşebilmek adına bu bağlardan kurtulmak gerekir.

Fromm’a göre cennetten atılan potansiyel birey ya da bir diğer deyişle ilk bağlarından kurtulan insan özgürce eyleyerek, kendi seçimleri ve ilkeleriyle biricikliğini koruyarak diğerleriyle, dış dünyayla hümaniter bir sevgi oluşturarak yeni bir cennet yaratmalıdır. Ancak bu yol sanıldığı kadar kolay değildir. Bu yolda ilerlemeyi zorlaştıran temel neden insanın yalnızlığı, korkuları ve kaygılarıdır. Fromm’un olumladığı süreci gerçekleştiremeyen insan, yalnızlığa rağmen özgürleşemeyen kişiler, bahsi geçen yalnızlıktan, korku ve kaygılarından kaçmak adına mekanizmalar geliştirir. Bu mekanizmaları Fromm “özgürlükten kaçış mekanizmaları” olarak adlandırır.¹⁶

Bu mekanizmaları Fromm “yetkecilik”, “yıkıcılık”, ve “Robot uyumluluğu (otomaton konformite)” olarak üç ana başlıkla sınıflandırmıştır. Ancak bu üç farklı mekanizma birbirinden tamamen ayrı olarak değerlendirilemez.

¹³ Erich Fromm, *Rüyalar Masallar Mitler*, 3. Baskı, (K. H. Aydın Arıtan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2017, 189.

¹⁴ Keser, “Erich Fromm’da Din, Toplumsallık ve Sanata Yönelimin Kaynağı Olarak “Yalnızlık”, 22-23.

¹⁵ Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 44.

¹⁶ Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 147.

Yetkecilikte sadizm nihayetinde yıkıcılığa, yetkeciliğin diğer yönü mazoşizm ise robot uyumluluğuna yol açmaktadır.¹⁷

Fromm'un özgürlükten kaçış yollarından biri olan boyun eğme olgusunun (yetkeciliğin) iki farklı sirayet edişi olan sadizm ve mazoşizm olguları ötekiyle ilişkideki bireyleşmeye engel olan temel olgulardır. Yetkecilik kısaca kişinin yalnızlığıyla baş edememesi sonucunda, yoksun olduğu ve karşısında duran gücü elde etmek amacıyla bir başkası ile -kişinin gerekirse bireyliğinden vazgeçerek- o kişiye teslim olması ya da o kişiyi esir almasıdır.¹⁸ Teslim olma mazoşizme karşılık gelirken sadizm ise esir almaya karşılık gelmektedir. Mazoşist kişi yüce olarak algıladığı güce boyun eğmeye yönelir. Mazoşist tavrın temeli; bireyin yalnızlığına neden olacak herhangi bir karar verme, özgürce eylemesi sonucu ortaya çıkacak sorumluluktan kaçarak benliğinden kurtulma arzusudur. Sadist kişilikte ise bireyi huzursuz hissettiren güce hakim olarak o gücü kendisine katıp tahakküm amacı güdülmektedir. Dış dünyadaki güçlere yönelik tam bir egemenlik kurmayı, onu arzularının çaresiz nesnesi haline getirmeyi amaçlayan sadizm, mazoşizmden farklı görünse de nihayetinde aynı amaca- yalnızlıktan kurtulmaya- hizmet etmektedir.¹⁹

"Mazoşist isteklerin bir yönü bireyselliğin yok edilmesi ve bu yolla yalnızlıktan kurtulma girişimiyken, bir diğer yönü ise kişinin kendi dışında ve kendisinden daha büyük ve daha güçlü gördüğü bir bütünün parçası haline gelmesi, onun içinde erimesi ve ona katılma çabasıdır.²⁰" Sadist kişi ise sahip olamadığı güce hükmederek aslında o gücü kendine dahil eder. Sonuç olarak iki tarafın da temelinde birbirine ait güçlere dönüşme ya da sahip olma ihtiyacı vardır. Bu tarz sado-mazo ilişkilerin temelinde bu bir aradalık sayesinde yaşama karşı daha güçlü bir hal alacakları ve yalnızlıktan kurtulacakları inancı yatmaktadır.

Sadist kişi kimi zaman hükmettiği gücü kaybedeceği ya da kontrol altında tutamayacağı hissine kapıldığında yıkıcılığa yönelmektedir. Yıkıcılığa yönelmeye neden olan durum ise; sadist kişinin onu huzursuz, güçsüz hissettiren güce hükmedemiyorsa onu yok etmesi gerektiği inancını geliştirmesidir.²¹ Mazoşist kişi ise dahil olmak istediği güçten mahrum kalmamak adına bireysel isteklerinden, fikirlerinden vazgeçerek robot uyumluluğu mekanizmasını

¹⁷ Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 155-190.

¹⁸ Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 155.

¹⁹ Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 169.

²⁰ Keser, "Erich Fromm'da Din, Toplumsallık ve Sanata Yönelimin Kaynağı Olarak "Yalnızlık", 36.

²¹ Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 189.

geliştirmektedir. Geliştirilen bu “otomaton konformite” özgürlük yükünden kurtulmakla birlikte bireyin güç nesnesine karşı itaatsizliğini ortadan kaldırarak ona dahil olmasına hizmet etmektedir.²²

Bu verilere paralel olarak kişinin bireyliğinden söz edebilmek adına biricikliği temele koyan ve bu biricikliğe giden yolda özgürlüğü ve özgürce karar verebilmeyi koşul olarak konumlandıran Fromm için sadizmin ve mazoşizmin aşılması gereken olgular olduğu sonucuna ulaşırız. Çünkü bu iki boyun eğme türü de kişinin özgürlük yükünden kaçmasına ve ötekinin varlığı üzerinden kendi varoluşunu belirlemeye yönelmektedir. Teoride bu iki yetke türünün de aşılması için yeterli ve gerekli herhangi bir neden yok gibi görünse de sadizm ve mazoşizmin pratik alanda aşılması oldukça zorlaşabilmektedir. Nihayetinde bu iki mekanizma insanın varoluşsal çelişkinin yarattığı sancıdan kurtulmak adına sıkça yönelinen temel olgulardır. Pratik alanda özellikle duyguların etkisiyle sadizm ve mazoşizm birçok eylemimizin temel motivasyonunu oluşturabilmektedir. Bu nedenle çalışmamızın devamında bu iki olguya ismini veren Masoch ve Sade’in duygularını ve bu duygulanımlar ile şekillendirdikleri eylemlerini aktaran eserleri üzerinden analize başvurmak, pratik alandaki etkilerini gözlemlememize olanak sağlayacaktır.

2.1. Leopold von Sacher- Masoch ve Mazoşizm

Sacher Masoch 1836’da Lemberg’de bir polis memuru baba ve soylu bir ailenin son üyesi bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Liseden sonra hukuk, matematik ve tarih okumuş ve 1856’da doktorasını bitirip hukuk doktoru unvanını almıştır. İlerleyen akademik kariyerine rağmen 1870 yılında akademik hayatı bırakıp kendini edebiyata adanmıştır. *Kürklü Venüs* adlı romanını edebiyata geçiş yaptığı aynı yıl içerisinde yayımlayarak bu kitapla birlikte literatüre mazoşizm kavramını kazandırmıştır.

Psikanalitik yaklaşıma göre nevrozların temelleri nihayetinde çocukluk dönemindeki deneyimlerle şekillenmektedir. Dolayısıyla Masoch’un mazoşizmini anlamak için onun çocukluğunda önemli etkilere sahip olaylara değinmek elzemdir. Masoch’un çocukluğuna dönüp baktığımızda doğar doğmaz annesi tarafından sütanneye terk edildiğini görürüz. Babası polis memuru olan Masoch, babası tarafından da koşullu ve kurallara bağlı olarak ilgi, sevgi görmüştür. Babasının mesleğinin ve kişisel özelliklerinin iktidari ve yasacı mizacı, eserlerinde de ana temaları belirleyici unsur olarak karşımıza

²² Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 169-170.

çıkılmaktadır. Ancak Masoch baba figürünün bu etkilerinden önce anne figürünün koşulsuz sevgisi ve Fromm literatürüyle dış dünya ile etkileşime hazırlayan ilk bağlarını sorunsuz yaşayamamıştır. Dolayısıyla kişinin ilk ve en kutsal kadın figürü tarafından koşulsuz sevelememesi ve terk edilmesinin dış dünyaya karşı güvenli bir bağ kurup bütünlüğü hissetmesine engel olduğu çıkarımında bulunabiliriz. Böylece Masoch yaşamsever güdüsünün ölümsever güdüsüyle savaşında ölümseverliğin gelişmesine neden olacak bir travmaya sahip olmuştur.

Dış dünyanın güçleri karşısında yalnız ve savunmasız Masoch'un *Kürklü Venüs* adlı, bir tür otobiyografi olarak inceleyebileceğimiz, tüm ikili ilişkilerinin ve kadınlara yönelik algısının yansıması olan eserinde betimlediği bir diğer kadın figürü ana karakterin teyzesi "Kontes Sobol" dur. Kontes Sobol, romanın baş karakterinin kadınlara karşı ilk cinsel yaklaşımının ve kutsallaştırdığı ideal kadın figürünün -kazabaika- kürk ve kırbaç fetişlerinin- kaynağını teşkil etmektedir.²³ Ana karakterin teyzesi bir gün yanında aşçısı ve yardımcısıyla ana karakteri ayaklarından bağlayarak kırbaçlayıp işkence etmiş ve onu özgür bıraktığında ayaklarına kapanıp, bu işkence için minnet etmesini ve ellerini öpmesini dayatmıştır. Ana karakter bu deneyimin sonucunu; "Kürk ceketi içinde gözümde kızgın bir kraliçe gibi gözükmüş bu güzel ve balıketli kadının sopası altında içimde ilk defa kadına dair bir his uyandı ve o andan itibaren teyzem gözümde yeryüzündeki en çekici kadın oldu." şeklinde aktarmıştır.²⁴ Masoch'un diğer tüm mazoşist ilişkilerindeki kadınlarda ve eserlerinde bu bahsi geçen kürklü, kırbaçlı, kazabaika'lı kadın tasvirine rastlarız.

Masoch, *Kürklü Venüs* adlı romanında aktardığı türden birçok ilişki yaşamış ve yaşamının sonuna kadar yoğun arzular içeren, iktidarla ve yasayla ilişki fetişler geliştirmiştir. Bu fetişlerin temelinde çocukluk ve gençlik döneminde yaşadığı ya da yaşayamadığı deneyimlerin etkisi söz konusudur. Anne figürünün koşulsuz sevgisini ve güvenini alamayan Masoch romanda Kontes Sobol, yaşamında ise sütannesini Handscha tarafından geliştirdiği tahmin edilen güçlü kadın figüründen şiddet ve işkenceyle tanıştığı ilk teması aramıştır.²⁵ Anne figürünün sevgisine ulaşamamak ve sevgiye duyulan ihtiyaç, nihayetinde şiddete ve işkenceye başvuran ölümsever arzusuna hizmet eden bir ilişkiyle yer değiştirmiştir. Masoch'un *Kürklü Venüs*'üyle ilk tanışmasında aralarındaki ilişkiyi belirlemeye çalışırken ki söylemleri, Masoch'un annesinden

²³ Kürkten yapılmış bir tür kadın giysisi.

²⁴ Leopold Von Sacher Masoch, *Kürklü Venüs*, 2. Baskı, (S. Uçar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, 58-59.

²⁵ Semih Uçar, Sunuş; *Kürklü Venüs*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, 12.

beklediği sevgiyi ve bu sevgiye ulaşamamanın sonucunda mazoşist, ölümsever eğilimlere evrilmesine örnek niteliğindedir;²⁶

“İki kadın idealim var. Asil ve şen kadını bulamazsam, yazgımı sadakat ve iyilikle benimle paylaşan bir kadın bulamazsam yarım elma gönül alma bir şey istemem! O durumda, erdemsiz, sadakatsiz, merhametsiz bir kadına kendimi sunmayı tercih ederim. Bencil büyüklüğüyle böyle bir kadın da bir idealdir. Aşkın mutluluğunu tamamen yaşayamıyorsam eğer, acılarını, ıstıraplarını tatmayı isterim sonuna kadar. O zaman sevdiğim kadının bana kötü davranmasını, ihanet etmesini isterim, hem de bunu ne kadar gaddarca yaparsa o kadar iyi. Bu da bir haz!”²⁷

Ancak bu iki ideal kadından anne sevgisine ulaşamamasının yanı sıra ilk cinsel hissi gaddar kadın figüründe görmesi nedeniyle Masoch tutkularını ve arzularını harekete geçirenin ona işkence edecek olan kadın olduğunu belirtir. Masoch’a göre; “bizden yukarıda olanı, bize güzelliğiyle, enerjisiyle, zihniyle, irade gücüyle boyun eğdiren, despotumuz olan bir kadını gerçekten sevebiliriz ancak.”²⁸ Bu iki idealin bir diğer örneği Masoch’un Kürklü Venüs’üne “Uslu, sadık bir kadın olamıyorsanız şeytan olun o zaman” söyleminde de kendini gösterir.²⁹

Masoch aşağıladığı için kendisini büyüleyen kadınlarla yinelenen birçok sado-mazo ilişkisi yaşamıştır. Bunlardan Anna von Kottowitz, “Kürklü Venüs” deki Wanna kadın figürünün temsilidir. Masoch roman karakteri Wanna üzerinden aslında kadınları, aşkı nasıl konumlandığını aktarırken doğrudan Fromm’un betimlediği mazoşist kişi tanımıyla paralel bir dil kullanır. Ona göre “Aşkta eşitlik yoktur”, fakat insanın hükmetmek veya hükmedilmek arasında seçim yapma şansı varsa, Masoch güzel bir kadının kölesi olmak istemektedir. “Aşk, erdem nedir, çıkar nedir bilmez, sever, affeder ve her şeye katlanır, başka çaresi yoktur çünkü...”³⁰ Aşk iki tarafın eşit olmasıyla mümkün göremeyen, ilişkideki bir tarafın tanrısal algılanması gerektiğine inanan Masoch’un bu görüşü en belirgin şekliyle şu pasajda karşımıza çıkmaktadır.

“Goethe’nin “Ya çekiç olmalısın ya örs” lafı hiçbir yere kadın erkek ilişkisine uyduğu kadar iyi uymuyor. Erkeğin ihtirasında kadının gücü saklıdır ve erkek dikkat etmezse kadın bu gücü kullanmasını

²⁶ Kürklü Venüs kullanımı hem romanın ismi hem de ana karakterin idealleştirdiği kadın figürüne göndergede bulunmaktadır.

²⁷ Masoch, *Kürklü Venüs*, 54.

²⁸ Masoch, *Kürklü Venüs*, 55.

²⁹ Masoch, *Kürklü Venüs*, 67.

³⁰ Masoch, *Kürklü Venüs*, 86.

bilir. Erkeğin, bir Tiran veya kadının kölesi olmak arasında bir seçim yapmaktan başka şansı yoktur.”³¹

Masoch bahsi geçen seçimde köle olmayı seçmiştir. Bu seçim onun varoluşsal çelişkisiyle yalnızlaşan, yalnızlığıyla uzlaşamayan, yaşamdaki tek bilinen şey olan ölümlü yüzleşen insanın karşısına çıkan güçlü kadın figürüne karşı mazoşizme yönelmesi anlamına gelmektedir. “Böylesi bir ilişkide taraflardan yalnızca biri çekiç olurken, diğeri örs olur. Ben örs olmak istiyorum. Sevdiğime yukarıdan bakarsam mutlu olamam. Bir kadına tapabilmeyi istiyorum ve bunu da sadece, bana karşı gaddar olursa yapabilirim.”³² Bu konumlanışın anne figürünün mutlak sevgisi, güven duygusuna özlem ve sütanne figürünün işkencesiyle doğrudan ilişkisi gözlemlenir.

Masoch'un ölüme karşı hassasiyeti ve ölümsever yapısı birçok pasajda varlığını hissettirir. Ancak küçük yaşta okuduğu şehit hikayeleri ve o hikayelerdeki şehitlerle ilgili söylemi ölümsever kişiliğinin ve mazoşist eğiliminin kanıtı niteliğindedir;

“Şehit efsanelerini on yaşıma doğru elime aldığım, vaktinden önce gelişmeye başlamış, aşırı hassas birisiydim. Hatırlıyorum da şehitlerin zindanlarda aç susuz bırakılışlarını, kazığa oturtulmalarını, oklarla delik deşik edilmelerini, ziftte kaynatılmalarını, vahşi hayvanların önüne atılmalarını, çarpmıha gerilmelerini ve en dehşet verici işkencelere bir nevi haz duyarak katlanmalarını benim için aslında zevk demek olan bir korkuyla okumuştum. Acı çekmek, feci işkencelere katlanmak bu tecrübemden sonra gözüme bir haz gibi göründü ve bilhassa da bunlar güzel bir kadının eliyle olursa, çünkü benim için bütün şiir, şeytani olan her şey öteden beri kadında yoğunlaşıyordu. Kadın benim için resmen bir kültü.”³³

Buraya kadar Masoch'un ölümsever yapısı, varoluşsal yalnızlığıyla mücadelesi sırasında ilk bağları kuramaması, çocukluk travmaları ve anne figürü kaynaklı psikotik yansımaları değinmiş bulunmaktayız. *Kürklü Venüs* eserinde bu bağlantılar üzerine daha birçok veri bulunmaktadır. Ancak çalışmanın sınırları nedeniyle temel vurgulara değinmekle Masoch'un anne figürü ile kurduğu bağların analizini sonlandırıyoruz. Fakat yukarıda da değindiğimiz gibi Masoch sadece anne figürü ile değil baba figürü ile de sorunlar yaşamıştır. Bunun

³¹ Masoch, *Kürklü Venüs*, 30.

³² Masoch, *Kürklü Venüs*, 55.

³³ Masoch, *Kürklü Venüs*, 63.

yansımalarını eserdeki “Yunan” figürü üzerinden yorumlamak tutarlı bir yaklaşım olacaktır.³⁴

Masoch üzerine kapsamlı çalışmaları bulunan Strutzmann ve Deleuze, Masoch’un idealinin nihayetinde bir erkek tarafından kırbaçlanmak olduğunu iddia eder. Çünkü hem romanda nihayetinde tüm bu fetişlerinin örtülü amacını ve zirvesini temsil eden “Yunan” figürü hem de Freud’a göre mazoşist eğilimin temelinde homoerotik temeller bulundurduğu savı bu yoruma neden olmuştur.³⁵ Sturtzman Freud savı üzerinden konuyu yorumlarken, Deleuze Masoch’un mazoşizmi üzerinden yasanın, sözleşmelerin erilliğine değinerek konuyu farklı bir bağlamda ele almıştır. Deleuze’e göre sadizm ve mazoşizm ikiliğinin kaynağı ittifak kurmak ve sözleşmeyle ilişiktir.

“Sadistin kurumlara, mazohistin ise sözleşmeye dayalı ilişkilere ihtiyacı vardır. Ortaçağ, şeytan ile kurulan iki tür ilişki ya da iki temel sapkınlığı derinlemesine ayırt etmekteydi: Bunlardan biri şeytanın sahip olması yoluyla, diğeri ittifak anlaşmasıyla kurulur. Sahip olmanın kurumsal terimleriyle düşünen sadist, sözleşmeye dayalı ittifak terimleriyle düşünen ise mazohisttir.”³⁶

Bu tanımlama dolayısıyla Deleuze, Masoch ve çalışmanın diğerk kanadı Sade’ ı toplumsal süreçler, ataerkil yasalar ve sözleşmelerle incelemeye yönelmiştir. Bu yaklaşım sadizm ve mazoşizm olgularını toplumsallaştırmaya yönlendirir. Fromm’ da tıpkı Deleuze gibi bu iki boyun eğme türünü yasalar, liderler ve toplumsal yapıyla ilişkilendirir. Ona göre yetkeci kişiliğin her iki yönü de hem faşizmin insansal tabanı olan kişilik yapısını temsil etmekte ve karizmatik lider ihtiyacına, toplumsal narsizmine neden olmaktadır.³⁷ Bu iki boyun eğme türünün toplumsallık boyutu çalışmamızın sınırlarını aşacağı için başka bir çalışmanın konusu olabilir. Deleuze kadında sadist eğilimlerin olmayışı nedeniyle Masoch’un kadını yönlendirerek, sözleşme vasıtasıyla sadist hale getirdiğini savunur.³⁸ Bu çözümleme çalışmamız adına önem teşkil etmektedir.

³⁴ Yunan karakteri, Kürklü Venüs romanında Wanda karakterinin aşık olduğu ve ana karakterin fetişinin zirvesinde yer alan güçlü erkek figürünü temsil etmektedir. Wanda ile ana karakterin bağlarının kopmasının ve aynı zamanda ana karakterin fetişinin zirvesini yaşaması- kölesi olduğu kadının kölesi olduğu erkekle birlikte mazoşist ana karakteri kırbaçlaması- Yunan karakteri ile aktarılmıştır.

³⁵ Sigmund Freud, “The Ego and The Id and Other Works” içinde “The Economic Problem of Masochism, (ed. James Strachey, 159-170). London: The Hogarth Press, (1924), 161.

³⁶ Gilles Deleuze, *Sacher- Masoch'un Takdimi*, 2. Baskı, (İ. Uysal, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2019, 22.

³⁷ Fromm, *Özgürlükten Kaçış*, 175.

³⁸ Gilles Deleuze, “from sacher- masoch to masochism”, *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities*, 2010, 125.

Masoch eserinde öncelikle kadına fetişlerinden, ondan istediği gaddarlıktan bahseder. Ancak "Kürklü Venüs Wanda" bu isteğe gönüllü değildir. O, ana karakterle farklı bir ilişki içinde olmak ister. Hatta Wanda'nın kendisinin de bir sadiste adanmak istediği çıkarımında bulunabiliriz. Öyle ki Wanda'nın ana karakterin köleliğini sözleşmeyle güvenceye alma teklifini kabul ederken yaptığı açıklama doğrudan bizi bu sonuca ulaştırabilir.

"Ömür boyu bir erkeğe ait olma düşüncesi bana hiç de uzak değil ama tam bir erkek olmalı, beni etkileyen, varlığının gücüyle beni boyunduruğu altına alan bir adam, anlıyor musunuz? Ama her erkek... bunu gayet iyi biliyorum... aşık olduğunda... güçsüz, kolay eğilip bükülen, gülünç biri oluyor, kendisini kadının ellerine sunuyor, kadının önünde diz çöküyor, bense, önünde diz çöktüğüm adamı ebediyen sevebilirim sadece. Ama sizden öylesine hoşlandım ki, bir denemek istiyorum sizinle."³⁹

Ana karakterin bu sözleşmeyi imzalamasını betimlerken "Yıllardır, var olmaktan ve varlığımın getirdiği yanılğılardan usandığım için değersiz yaşamıma kendi isteğimle son verdim" söylemi Fromm'un mazoşist tavrı tanımlarken kullandığı kendi yaşamının sorumluluğundan, özgürce eylemekten kaçan, bireyselliğinden vazgeçen insanın tanımıyla birebir örtüşmektedir.⁴⁰

Kürklü Venüs'ün sonuna doğru hem Wanda'nın sözleşme nedeniyle gaddar davranması -rol yapması- hem de zaman zaman yaptığından pişman olup ana karaktere iyi davranması mazoşist fetişin tatminine engel olmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak Deleuze'un kadının mizacında sadist tavrın olmadığı düşüncesi nedeniyle Masoch'un kadını eğiterek, sözleşme ve yasalastırma vasıtasıyla fetişinin öznesi haline getirdiği çıkarımı doğrudan temellendirilebilir. Masoch romanında mazoşist fetişinin zirvesinin, kadının köle olduğu başka bir erkek tarafından kırbaçlanma olduğunu belirtir.⁴¹ Bu nedenle Sturtzman tarafından Masoch'un mazoşizmin yapısı gereği Freud'a göndermede bulunarak homoseksüelliğine vurgu yapmasına, Deleuze'un ise ataerki toplumsallığa yorumlamasına neden olmuştur.⁴² Ancak çalışmamızın analisti Fromm içinse bu durum baba figürü ve Oidipus üzerinden psikanalitik açıdan ele alınabilir. Masoch'un eserlerindeki polis, yasa, sözleşme, ceza ve iktidar vurguları ve nihayetinde kadınlarla ilişkilerinin başka bir güçlü erkek figürü tarafından kırbaçlanmayla sonuçlanması psikanalitik açıdan ele alınması için yeterli veriyi

³⁹ Masoch, *Kürklü Venüs*, 50-51.

⁴⁰ Masoch, *Kürklü Venüs*, 114.

⁴¹ Masoch, *Kürklü Venüs*, 65.

⁴² Masoch, *Kürklü Venüs*, 13.

barındırmaktadır. Fakat hem Freud'un baba figürüyle toplum ilişkileri arasında kurduğu etkileşim hem de Fromm'un Oidipal nevrozu din ve toplumsal ilişkilerle bağdaştırması çalışmanın ikili ilişkiler üzerine odaklandığı vurgusuna çelişik bir sonuç doğuracaktır.⁴³

2.2. Marquis De Sade ve Sadizm

Fromm'cu ortakyaşamın sadizm kanadı, eserleri ve yaşantısıyla sadizme ismini veren Marquis De Sade olarak karşımıza çıkar. Sade 1740'ta Paris'te dünyaya gelmiştir. Soylu bir ailenin, diplomat bir babanın ve babasına hayatını adayan bir kadının çocuğu olan Sade, Fransız aristokratlarından olmasının da getirisiyle küçük yaştan itibaren tüm isteklerini ve bakımını sağlayacak hizmetlilere sahipti. Diğer aristokrat ailelerin çocuklarına şiddet göstermesi nedeniyle amcasının yanına yerleştirilen Sade iki farklı erkek figürü ile karşılaşmıştır. Bunlardan ilki mutlak narsizmine hizmet eden bir ortam ve anneden onu ayıran babası, ikincisi ise dindar, tüm gününü papazlarla geçirdikten sonra gece cinsel partiler veren birçok fetişle tanışmasını sağlayan amcasıdır. Amcasıyla geçirdiği sürenin sonunda Fransa'da Lovis Le Grand' da eğitime başlayan Sade'in kırbaç ve erimiş mum dökme fantezileriyle bu okulda tanıştığı düşünülmektedir. Sade'in yaşamı oldukça karmaşık ve birçok farklı tarihi olayı da barındırması nedeniyle- Fransız Devrimi vb.- geniş bir sürece sahiptir. Ancak bizim için önemli olan unsurlar kendisinin ötekine fiziksel acı vermekle ortaya çıkan hazzı ifade eden sadizme ismini verecek kadar bu yönelime sahip olmasıdır.

Sade aynı zamanda bir filozof olarak anılmaktadır. Mutlak bir nihilist ve ateist olan Sade kendi sadizm ve narsizmini doğadan yola çıkarak temellendirmektedir. Ona göre; "Vahşilik, kötü olmanın çok ötesinde, Doğa'nın içimize kattığı ilk duygudur."⁴⁴ Sade, döneminin erdemlerini ve ahlak yasalarını doğrudan reddeder. Bunların yerine doğayı merkeze alarak ahlaki kabullerin uygarlık adı altında güçlü insanı yok etmeyi hedefleyen kabuller olduğunu savunur. Ancak ona göre asıl erdem vahşet, güç ve efendi olabilmektedir. "Vahşet, uygarlığın henüz yok edemediği insani bir güçtür; yani bir erdemdir,

⁴³ Fromm yetkecilik türlerinin toplumsallıkta da kendini gösterdiğine dikkat çeker. Çünkü tıpkı insan gibi toplumda dinamik bir canlıdır ve bahsi geçen sadist mazoşist eğilimler toplumların yapısında da gözlemlenebilmektedir. Tıpkı Freud gibi baba figürüyle tanışmayı toplumsal olanla ilişkilendirerek paternalist lider ve toplum arayışının yıkıcı yönlerine ve sonuçlarına değinir Ayrıca bkz. (Keser, 2022, 62-66).

⁴⁴ Marquis De Sade, *En Çok Kendisine Yabancıdır İnsan*, 1. Baskı, (H. Akdoğan, Çev.) İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, 2015, 48.

kötülük değil.”⁴⁵ Tıpkı Nietzsche gibi Sade da erdemlerin insanı köleleştirmeye neden olduğu görüşündedir. Ona göre “... ahmakların insanilik dedikleri, egoizm ve korkudan doğan zayıflıktan başka bir şey değildir; sadece zayıf insanları köleleştiren bu asılsız erdem karakterleri metanet, cesaret ve felsefe ile yoğurulmuş kişilere yabancısıdır.”⁴⁶

Deleuze'ün değindiği sadist mazoşist arasındaki yasaya karşı konumlanış farkına burada tekrar değinmek gerekir. Masoch'un eserlerindeki sözleşmeler, baba figürüyle geliştirdiği yasa, sözleşme, iktidar, denetlenme olgularına geliştirdiği fetişler Sade'a geldiğimizde tamamen yasalara, sözleşmelere, toplum normlarına karşı nefrete dönüşür.

Sade doğa üzerinden temellendirdiği görüşünde tüm yaşamı emreden ve emredilen ikiliği üzerinden yorumlayarak bu ikilikte emreden olmaya yönelir. Sade'a göre “Doğanın iki sesi vardır, bildiğiniz gibi birisi tüm gün emrederken diğeri o emirleri ayıplar.”⁴⁷ Sade tüm yaşamı doğayı aracı kılarak köle-efendi üzerinden yorumlar ve kendisini bu ikilikte efendi olarak konumlandırır. Bu tercihte yaşamı, ebeveynleri ve yaşadığı cinsel birliktelikler büyük etki taşımaktadır. Yaşamın her alanına yansıyan bu konumlanış doğal olarak Sade'ın dine karşı yaklaşımını da şekillendirmiştir ve onu mutlak bir ateizme sürüklemiştir. Sade *Tanrıya Karşı Söylev* adlı eserinde dinsel tüm konulara hakaretle karışık felsefi bir eleştiri sunmuştur. Ancak bu eserinde aktardığı eleştirilerinin sonrasında kendi doğrularını ve ideal Fransa'sını betimlemesinde kullandığı dil ile yeni bir dini- ateizm- ve yeni bir tanrıyı – kendisini- aktarmayı hedefler yapıdadır.⁴⁸ Bu eserin genelinde görülen tanrıya karşı sadist tavır nihayetinde onun yerine geçmek ve onun sahip olduğu güce ve sevgiye sahip olmayı hedefleyen söylemlerle sonuçlanır.

Sade'ın bahsi geçen ikilikteki konumlanışı, özellikle aşk ve kadın-erkek ilişkisine dair görüşleri tam anlamıyla bu ikilik ve Fromm'un aktardığı yalnız insanın ötekinin gücüne sahip olmayı ve onun üzerinden yalnızlığını sağaltmayı amaçlayan sadizme birebir uymaktadır.

“Aşk nedir ki? Bence güzel bir nesnenin özelliklerinin bizim üzerimizdeki etkisinin sonucudur; bu etkiler bizi harekete geçirir, bizi alevlendirir; bu nesneye sahip olursak memnun oluruz, ona sahip olmamız mümkün değilse umutsuzluğa kapılırız. Ama bu

⁴⁵ Sade, *En Çok Kendisine Yabancısıdır İnsan*, 51.

⁴⁶ Sade, *En Çok Kendisine Yabancısıdır İnsan*, 51.

⁴⁷ Sade, *En Çok Kendisine Yabancısıdır İnsan*, 41.

⁴⁸ Marquis De Sade, *Tanrıya Karşı Söylev*, 1. Baskı,(I. Ergüden, Çev.) Ankara: Fol Yayınları, 2021, 118-132.

duygunun temelinde ne vardır? Arzu. Bu duygunun sonrasında ne gelir? Delilik. Bu nedenle sadece amaca yönelerek etkilerinden korunalım. Amaç o nesneye sahip olmaktır: harika! Bunu başarmaya uğraşalım ama aklımızı kullanarak; ona sahip olur olmaz da ondan faydalanalım ..."⁴⁹

Sade eserlerinde sadist arzuların nesnesi konumundaki kadın figürleri önce doğayla ilgili çıkarımlarıyla ardından yalnızlık ve çaresizliğinden kurtulması için ona dayatılan erdemlerden kurtulması gerektiğini aktararak fetişlerinin nesnesi haline getirir. Bu buyurarak eğitmeye yönelik süreç tüm eserlerinde gözlemlenir. Özellikle *Juliette* adlı romanında bu bahsi geçen süreç oldukça net gözlemlenebilir. Böylece tanrısal buyruklarla, erdemlerle ve yasalarla arzuları çatışan kadınları eğiterek, toplumun ve tanrının kırbacından kurtarıp kendi kırbacına hazırlar.⁵⁰ Fromm açısından bu yaklaşımı ele alırsak aslında Sade'in gerçekleştirdiği yöntem, yalnızlığından kaçan ve bu kaçış için toplum tarafından yalnızlaştırılmamak adına arzularından vazgeçen kadını farklı ama aynı amaca hizmet eden- yalnızlıktan kaçma- bir yol sunmaktır. Ancak burada değişen tek şey yalnızlıktan kaçan kadına yeni bir güç figürü sunmasıdır. Sade kadın üzerindeki bu değişimi sağlarken buyurgan ve saf bir kanıtlama, eğitime işlevi üstlenen bir dil kullanır. Ancak Masoch'da dil mitsel, epik ve ikna edici bir işleve sahiptir.⁵¹

Kadın karakterlerin genellikle cinsel arzu uyandıran yönlerinden bahsederken bu yönler gençlik, zenginlik, soyluluk ya da karşı konulamaz güzellik olarak karşımıza çıkar. Fetişlerini gerçekleştirirken de bu niteliklere zarar vermenin kendi elinde olmasının hazzını kutsallaştırır. Bu betimlemelere Fromm literatürüyle yaklaştığımızda doğrudan sadist kişiliğin yaşamda karşılaştığı güçlere sahip olarak onları kendine dahil etme isteği ya da en azından kendi üzerindeki etkisini kontrol etme ihtiyacına karşılık geldiğini gözlemleriz. Bu yöneliş aslında sürekli, sahip olursa yaşama dair daha güçlü olacağı nitelikleri sevgiyle alamayıp şiddetle ve boyun eğdirerek alabileceğini deneyimlemesiyle ilişiktir. Sade gençliğinde aşık olduğu bir kadınla sadist fetişlerden uzak bir ilişki yaşamak istediğinde bu kadın tarafından terk edilmiştir. Ancak sadist fetişlerle başlattığı ilişkilerde tüm kadınlar Sade onlarla iletişimini kesmeden ya da yasalar, hapis cezaları ortaya çıkmadan ondan uzaklaşmamıştır. Dolayısıyla bu

⁴⁹ Sade, *En Çok Kendisine Yabancıdır İnsan*, 66.

⁵⁰ Marquis De Sade, *Juliette*, 2. Baskı, (M. Yılmaer, Çev.) İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2003, 83.

⁵¹ Deleuze, *Sacher Masoch'un Takdimi*, 24.

olagelen dinamik Sade'in yalnız kalmamak için sadist ilişkilere yönelmesine neden olmuştur diyebiliriz.

3. Sonuç

Nihayetinde Sade ve Masoch cennetten atılan, dünyayla karşılaşmasında yalnız, güçsüz ve kaygılı hilkat garibesinin -insanın- çifte yansımaları temsil etmişlerdir. Çalışmanın merkezinde bu iki isim olmasına rağmen bu iki ismin fetişlerini paylaştığı, yaşamlarında karşılaştığı, içinde buldukları toplumda şahit oldukları, eserlerinde aktardıkları tüm figürler bu sado-mazo ilişki dinamiğinin içinde yer almaktadır. Toplumun ve bu toplumu meydana getiren tek tek tüm insanların içinde bulunan bu yönelimlerin bir "tekile" bir surete sahip olması gerekiyordu ki üzerine konuşulabilirdi. Bu olguları surete büründüren ve üzerine konuşabilmemizi mümkün kılan isimler Sade ve Masoch olmuştur. Fakat Masoch'un ve Sade'in eserlerinde gördüğümüz boyun eğmeye yatkınlığın, bireysellikten kaçışın, saldırganlığın ya da vahşi huyların hala içimizde, toplumumuzda ve çevremizde barındığını rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Birçok edebi metinde izini sürebileceğimiz bu dinamiklere edebiyatımızdan "*Kırmızı Saçlı Kadın*" romanı da örnek olarak gösterilebilir. Odiplus kompleksi, mazoşizm vurgusu ve romanın karakterleri ile *Kürklü Venüs* romanıyla doğrudan bir paralellik gözlemlenir. Romandaki Gülcihan karakteri üzerinden "herkesin babası çoktur bu ülkede. Devlet baba, Allah baba, Paşa Baba, Mafya Babası... Burada kimse babasız yaşayamaz." vurgusu ve daha nice toplumsal tema Fromm'un yaklaşımında bahsi geçen olumsuz ortakyaşam'ın toplumsallık boyutu açısından ele alınabilir.⁵²

İnsanlık olarak ekonomik ve teknolojik açıdan geçirdiğimiz gelişimi, ruhsal olarak geliştiremediğimizi bu vahşi huylarla her gün karşılaşmamızdan yola çıkarak iddia edebiliriz. Özellikle çevremizde ya da kendi yaşantımızda sıkça gözlemlediğimiz ikili ilişkilerdeki psikolojik ya da fiziki şiddet, bu şiddete rağmen karşı tarafa olan bağımlılıktan kurtulamamak Fromm'a kulak vermeyi elzem hale getirmektedir.

Sadist yapıdaki kişiliğin boyun eğdiremediği, kontrolü altında tutamadığı arzu nesnelere şiddetle yaklaşması hatta elde edememesi sonucu yok etmeye yönelmesi günümüz "*Aşk Cinayetleri*" nin kaynağı niteliğindedir. Kimi zaman yasalarla, cezalarla kimi zaman toplum tarafından dışlanarak, yalnızlaştırılarak engellenmeye çalışılan bu yıkıcılığın kaynağının Fromm'un yaklaşımında -çözüm

⁵² Orhan Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, 9. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, 68.

olmak bir yana asıl sebebin- yalnızlık ve dışlanma olduğunu görürüz. Bu durum tüm bahsi geçen önlemlere rağmen artan sado-mazo ilişkilerin açıklaması niteliğindedir. Fromm için birbirinden bağımsız düşünülemez *Yeni Bir İnsan, Yeni Bir Toplum* için hümaniter bir yapı, özgürlüğün ve bireyselliğin önünde engel teşkil eden unsurların ortadan kalktığı, hiyerarşiyi pekiştiren alt-üst ilişkilerinin kaldırıldığı yönetim şekilleri ve ilişkiler kurulmalıdır. İnsanlığın bir aradalığı için gerekli olan sevgi ise sahip olmaya değil, ötekiyle olmaya imkan tanıyan bir sevgiye dönüşmelidir.

Özetle toplum kişinin biricikliğini ve özgürlüğünü mümkün kılacak yeni bir yapıya, ilişkiler ise bu biricikliğe duyulan sevgi ve bir aradalığa dayalı gerçekleşmelidir. Bu yeni insana ve yeni topluma geçebilmek için de kişinin kendi eğilimlerinin farkına varabilmesi gerekir. Bu olanakların sağlanamaması sonucunda yukarıda bahsettiğimiz sado-mazo eğilimler devreye girmektedir. Masoch'un eserlerinde sıkça gördüğümüz korkuyla yaklaştığı ölüm karşısında son sözünün "Aimez moi- Sevin beni" olması birçok sado-mazo ilişki yinelemesine fetişlerini sıkça tekrarlamasına rağmen tamamlanamayan sevgi ihtiyacını kanıtlar niteliktedir. Sade'in ise yaşamına baktığımızda tüm sadist eğilimlerinin sonucunda toplum ve çevresi tarafından cezalandırılması her cezadan kurtulduktan sonra çok daha şiddetlenen sadist eylemlere dönüşmüştür. Ta ki Napolyon'un onu bir hapisaneyeye değil de akıl hastanesine yatırmasına kadar.

Erich Fromm kendinden önceki bir aradalıkları gözlemleyerek özgürlük, biriciklik vurgusuna karşıt sonuçlara neden olacak ortakyaşamı olumsuzlarken, yerine bu iki unsuru önceleyen bir ilişki biçimi geliştirir. Olumsuzladığı bir aradalığın temelinde "sahip olma" bilinci, felsefesi ve güdülleri bulunmaktadır. Olumladığı bir aradalığı ise "olmak" olarak kavramlaştırır. Fromm'a göre "sahip olmak" ile "olmak" arasındaki farklılık, yaşamsever ya da ölümsever kişiliğin belirleyici unsuru ve insan varoluşunun en önemli sorunlarından birisidir. Bu iki eğilim arasındaki birinin ya da diğerinin üstünlüğünün, bireyler ve toplumsal birimler arasındaki temel karakter farklılıklarının kaynağını oluşturur.⁵³ Fromm bu iki eğilim arasındaki farkı Tennyson ve Basho'nun şiirlerindeki güzelliğinin etkisi altında kaldıkları iki çiçek karşısındaki tutumlarıyla aktarır. Tennyson çiçeği koparıp ellerinde tutmak ister. Basho ise bu güzel çiçeği görebilmek için dikkatle bakıp onu varoluşunda, kendi toprağında deneyimlemeyi tercih eder. Tennyson sahip olarak, yaşamında karşılaştığı güzellikleri, güçleri varoluşundan

⁵³ Erich Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak*, 5. Baskı, (A. Arıtan, Çev.), İstanbul: Say Yayınları, 2016, 36.

koparmaya yönelen insanı temsil eder. Basho ise olumladığı bir aradalığı, karşılaştığı güzelliklerle birlikte “olmayı” temsil eder.⁵⁴

Sahip olmanın güç ve mutluluk getireceğine inanca neden olan felsefi yaklaşımlar, sanatsal ürünlerdeki aşk temsilleri, filmlerde olumlanan yaşamı aşık olduğu kişiye bağlı olan karakterler, kıskançlık ve gerekirse aşk nesnesi için kendisini ya da ötekini yok etme güdüsüne kadar ulaşan aşk senaryoları vb. birçok etken toplumu bahsi geçen sado-mazo ilişkilere yönlendirmektedir. Ancak bu dinamiklerin neden olduğu şiddet ve yıkıcılığın sonuçlarına fazlasıyla şahit olmaktayız. Bahsi geçen yıkıcılığa karşı toplumsal ya da siyasi olarak başvurduğumuz tek çözüm yolu ise yalnızlaştırma ve ötekileştirme temelli önlemler olarak karşımıza çıkar. Fromm için insanın varoluşsal ikilemindeki yalnızlığı pekiştirmeye neden olan bu yöntemler, sado-mazo eğilimleri arttırmaktan başka bir işleve sahip değildir.

Bu çalışmanın temel motivasyonu nihayetinde yıkıcılığa, şiddete ya da bireyselliğin gelişimine engel teşkil eden evlilik, sevgililik, aile bağları gibi bir aradalıklara alternatif bir ortakyaşam olarak Fromm'un felsefi, psikanalitik yaklaşımına dikkat çekmektir. Nihayetinde bahsi geçen bir aradalıklarda cinayete ve şiddete varan ortakyaşamların yerine Fromm'un savunduğu üzere “sahip olmadan” birlikte “olabileceğimiz” bir aradalığın getireceği güven, özgürlük, biriciklik, sevgi gibi unsurlarla geliştirilen bir ortakyaşam sayesinde özgürce varoluşsal serüvenimize devam edebileceğimizi ümit edebiliriz.

⁵⁴ Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak*, 36-40.

KAYNAKÇA

- Deleuze, Gilles. "from sacher- masoch to masochism," *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities*, (2010): 125-133. doi: 10.1080/0969725042000232441.
- Deleuze, Gilles. *Sacher- Masoch'un Takdimi*. 2.Baskı. (İ. Uysal, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2019.
- Freud, Sigmund. *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*. 6. Baskı. (Ali Babaoğlu, çev.) İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Freud, Sigmund. "The Ego and The Id and Other Works," içinde *The Economic Problem of Masochism*, editör James Strachey, London: The Hogarth Press, (1924): 159-170.
- Fromm, Erich. *Sevme Sanatı*. 10. Baskı. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları, 1995.
- Fromm, Erich. *Psikanaliz ve Din*. 1.Baskı. (E. Erten, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2006.
- Fromm, Erich. *Sahip Olmak ya da Olmak*. 5. Baskı. (A. Arıtan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Fromm, Erich. *İtaatsizlik Üzerine*, 4. Baskı, (Nurdan Soysal, Çev.) İstanbul Say Yayınları, 2017a.
- Fromm, Erich. *Özgürlükten Kaçış*. 3.Baskı. (Ş. Yeğin, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2017b.
- Fromm, Erich. *Rüyalar Masallar Mitler*. 3. Baskı. (K. H. Aydın Arıtan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2017c.
- Fromm, Erich. *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*. 12. Baskı. (N. Arat, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Fromm, Erich. *Marx'ın İnsan Anlayışı*. 5. Baskı. (Kaan H. Ökten, Çev.) İstanbul: Say Yayınları, 2022.
- Keser, Azercan. "Erich Fromm'da Din, Toplumsallık ve Sanata Yönelimin Kaynağı Olarak "Yalnızlık"." Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022.
- Masoch, Leopold von Sacher. *Kürkü Venüs*. 2. Baskı. (S. Uçar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.
- Pamuk, Orhan. *Kırmızı Saçlı Kadın*. 9. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

ERICH FROMM'DA ORTAKYAŞAM: SADE (İZM) VE MASOCH(İZM)
SYMBIOSIS IN ERICH FROMM: SADE (ISM) AND MASOCH(ISM)
Azercan KESER

Sade, Marquis De. *Juliette*. 2. Baskı. (M. Yılmaer, Çev.) İstanbul: Chiviyazıları
Yayınevi, 2003.

Sade, Marquis De. *En Çok Kendisine Yabancıdır İnsan*. 1. Baskı. (H. Akdoğan, Çev.)
İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, 2015.

Sade, Marquis De. *Tanrıya Karşı Söylev*. 1. Baskı. (I. Ergüden, Çev.) Ankara: Fol
Yayınları, 2021.